

УДК 811.111'38 (А45)

ББК 81.432.1-34

КОРЕЛЯЦІЯ ПОНЯТЬ “ОБРАЗ”, “СИМВОЛ” ТА “ОБРАЗ-СИМВОЛ” У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЧНІЙ ПАРАДИГМІ (НА ПРИКЛАДАХ ТВОРІВ ФРЕНКА ПЕРЕТТІ)

ХАБОТНЯКОВА П. С.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті розглянуто різні підходи до тлумачення понять “образ”, “символ” та “образ-символ”. Основну увагу приділено кореляції цих понять у сучасній лінгвістичній парадигмі. З'ясовано, що в основі образу-символу лежить образне мислення, зумовлене здатністю людини уявляти один предмет крізь призму іншого. Установлено, що образи-символи можуть виникати внаслідок уживання різноманітних образних засобів. Визначено, що образи-символи дуже часто використовуються у творах сучасних американських письменників. Їх правильне тлумачення сприяє більш змістовній інтерпретації художнього тексту.

Ключові слова: образ, символ, образ-символ, лінгвістична парадигма, Френк Перетті.

The paper deals with the interpretation of the terms “image”, “symbol” and “image-symbol”. The focus is made on the correlation of these terms. The research concludes that the image thinking provides a basis for the lingual image-symbols. It was established that the lingual image-symbols are caused by the usage of different stylistic devices. The analysis determined that the lingual image-symbols can be found in writings of modern American authors and they have to be defined correctly for a sense bearing interpretation of the literary text.

Key words: image, symbol, image-symbol, linguistic paradigm, Frank Peretti.

Відсутність чіткого розмежування понять “символ”, “образ”, “образ-символ” у сучасних лінгвістичних студіях свідчить про актуальність обраної теми. Проблематика, що висвітлюється в статті, відповідає сучасному етапу розвитку когнітивної лінгвістики, одним із завдань якої є визначення образності й символічності мовних одиниць, що лежать в основі формування й інтерпретації художнього тексту.

Мета статті – з'ясувати кореляцію понять “символ”, “образ”, “образ-символ” у сучасній лінгвістичній парадигмі на прикладах творів Френка Перетті.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання:

– розкрити зміст термінів “образ”, “символ” та “образ-символ”, проаналізувавши різні підходи до їх витлумачення у сучасному мовознавстві;

– установити специфіку кореляції названих понять на матеріалі творів Френка Перетті.

Об'єктом дослідження є “образи”, “символи” та “образи-символи”; предметом – кореляція понять “образи”, “символи” та “образи-символи” у сучасній лінгвістичній парадигмі на прикладах творів Френка Перетті.

Поняття “образ” (гр. **Εἰκὼν** – подоба, вигляд) [20, с. 878] і “символ” (гр. Σύμβολον – знак, зображення певного предмету або тварини для позначення якості предмету; умовний знак певних понять, ідей, явищ) [21, с. 183] використовують чи не у всіх галузях гуманітарних наук, зокрема у філософії, психології, семіотиці, мистецтві, літературі, лінгвокультурології та лінгвістиці. Логічно, що кожна з галузей має свої підходи до витлумачення цього поняття.

У філософії поняття “образ” інтерпретують як результат та ідеальну форму відображення, реконструкцію предметів та явищ матеріального світу у свідомості людини; як поняття,

яке є невід’ємною частиною філософського, психологічного, соціологічного й естетичного дискурсів. Образ пояснює будову світотворення, його закони і водночас є фактом ідеального буття, певним семантичним об’єктом [20, с. 878].

Філософія визначає “символ” як спосіб пізнання істинного божественного сенсу; мова, міф, релігія, мистецтво і наука є символічними формами, за допомогою яких людина, з одного боку, упорядковує навколишній хаос, а з іншого, єднає самих людей [21, с. 183]. Символ – це те, що позначає “щось”, що зображає внутрішній стан людини, її почуття і думки; це те, що перебуває поза нами й символізує щось усередині нас [15, с.227].

У семіотичі символом називають графічний знак формально-мовного опису, у якому зв’язок між позначуваним та позначувальним установлюється за умовною згодою [16, с. 125]; це базовий знак математичних кодів, що характеризується високим потенціалом абстракції та значним семіотичним наповненням [11, с. 12]. У лінгвокультурології розрізняють “предметні образи” і “предметні символи”. Предметні образи – форма відображення явищ та предметів. Наприклад, предметний образ “сонце” ми розуміємо як щось жовте, округле, гаряче, що дає світло. Тобто у нашій уяві відразу виникає певний малюнок – образ предмета завдяки його характеристикам. На основі тлумачення символу як багатозмістового, конвенціонального, мотивованого знаку виділяють предметні символи [14, с. 243]. Тут носієм символічної функції є предмет, артефакт або персона. Об’єктом символізації стають ключові елементи культури (предметні символи). Предметний символ – це річ, наділена смислом, наприклад, “хрест”, “хліб”, “меч”, “кров”, “сіль”, “змія”. “Хліб” як предметний символ втілює *гостинність, добробут*; “хліб”, що лежить на столі не так, як заведено, символізує “нещастя та сварку”, оскільки правильний порядок перейшов у свою протилежність. Але коли ми промовляємо молитву *Хлеб наш насущный даждь нам днесь*, “хліб” стає словесним символом *життя*, точніше *поживи для духовного буття* [4, с. 19].

У літературознавстві образ і символ розглядають як “художній образ” та “художній символ”. Під *художнім образом* розуміють будь-яке явище, яке було творчо відтворене автором у художньому творі [12, с. 910]. Літературознавча традиція інтерпретує художній образ як специфічну форму буття художнього твору в цілому та окремих його складників [9, с. 102]. Художній образ – це персонаж. Наприклад, загальновідомі літературні герої *Отелло*, *д’Артан’ян*, *Кайдашиха*, *Шерлок Холмс*, *доктор Ватсон*, *пані Боварі* – це художні образи. У Френка Перетті художні образи – *John*, *Martin Devin*, *Pastor Thompson* [22, с. 32], *Marion*, *brother Smith* [23, с. 409] та інші.

Художній символ – це образ, що виражає значення будь-якого явища у предметній формі; це будь-який художній персонаж, який набуває символізму. Наприклад, фраза “*You are my personal Sherlock*” [23, с. 47] – означає, що людина має аналітичний тип мислення, як у Шерлока Холмса, і поводить себе, як детектив. Коли ми називаємо когось Отелло (пор.: *He is Othello*), то маємо на увазі, що ця людина дуже ревнива та жорстока. Отже, Шерлок та Отелло виступають художніми символами.

У лінгвістиці образ витлумачують як *словесний образ*, який буває двох типів – *мовний образ* та *мовленнєвий образ*. У контексті теорії словесного поетичного образу, обґрунтованої Л. І. Белеховою, словесний образ кваліфікують як засіб особливої організації словесної тканини поетичного тексту, у якій типи знань про світ набувають предметного значення [3, с. 10]. У зв’язку з цим словесний образ визначається як відрізок мовлення – слово чи словосполучення, – що несе образну інформацію, значення якої не є еквівалентним значенню окремо взятих елементів даного відрізка [8, с. 30]. Наприклад, *a voice crying in the wilderness* – це сталий вираз “голос, що волає у пустелі”. Це словесний образ того, що людина робить якусь справу марно.

Під *мовним образом* розуміють образи, виражені зафіксованими в словниках фразеологічними одиницями. Мовні образи утворюються завдяки мовній метафорі або мовній

метонімії, що лягли в основу фразеологічних одиниць. Наприклад, мовний образ “*offer one’s mite*” – “внести свою лепту” – виник завдяки поєднанню образів біблійних текстів. “*I сів Він навпроти скарбниці, і дививсь, як народ мідяки до скарбниці вкидає. І багато заможних укидали багато. І підійшла одна вбога вдовиця, і поклала дві лепти, цебто гріш. І покликав Він учнів Своїх та й промовив до них: По правді кажу вам, що ця вбога вдовиця поклала найбільше за всіх, хто клав у скарбницю. Бо всі клали від лишка свого, а вона поклала з убогства свого все, що мала, свій прожиток увесь”* (Єв. від Марка 12:41-44) [24, с. 12]. Лепта (гр. Лерфън – “тоненький”, “маленький”) – назва дрібної розмінної монети, копійка. З уривку видно, що для Христа ці копійки були дорожчі, ніж всі інші дари. Таким чином, образ лепти у поєднанні з такими поняттями як “щедрість”, “жертвність”, “доброта”, сформували значення фразеологізму “взяти участь у якійсь справі”. Цей мовний образ утворився унаслідок метафоричного перенесення.

Огляд сучасних досліджень з проблеми образності дав змогу виділити такі риси мовного образу: образ – це ілюстрація, яка сприяє кращому сприйняттю інформації [18, с. 60–63]; це “відбиток” об’єктів навколишньої дійсності у мові людини [13, с. 86]; становить сигніфікат (узагальнено-образний понятійний зміст) мовного знаку [16, с. 125–141]; має асоціативно-перцептивну основу; має конотативну забарвленість та емотивність; набуває символічного значення у мовній діяльності; це двостороння одиниця, що об’єднує в собі словесну та концептуальну сторони [2, с. 10]; це вербалізоване сприйняття навколишнього середовища [14, с. 30–35].

Мовленнєвий образ реалізується у тексті за допомогою лексичних одиниць, виражених контекстуальною метафорою, метонімією та іншими образними засобами. Основна його функція – описова. Мовленнєвий образ розуміється як троп або фігура, що створюється завдяки ментальним операціям і реалізується у тексті [17, с. 50–58]. Багатий на асоціативні зв’язки, мовленнєвий образ несе додаткову, контекстуальну інформацію. Суть мовленнєвого образу полягає у різноманітності асоціацій, які він викликає. Під час декодування до уваги беруться словникові, контекстуальні значення, емоційне забарвлення та асоціативні зв’язки. Наприклад, вислів *He was Jesus to me* [22, с. 32] містить власну назву *Jesus – Ісус*. Мовленнєвий образ *he was Jesus to me* виступає в ролі метафори. Ісус був відомим своєю добротою та співчуттям. У цьому контексті автор хотів показати, що герой твору був схожим на Христа за своїми рисами характеру.

Словесні символи – стійкі асоціативні комплекси, закріплені в свідомості людей, які фігурують у мовному значенні слова у вигляді “символічної аури”, низки сем культурно-стереотипного та архетипного, давнього міфологічного характеру [17, с. 50]. Словесний символ – це звичайне слово, яке позначає предмет, що набуває символічного значення. Символи в лінгвістиці беруться з життя і використовуються у їхньому прямому значенні. Символ визначається як багатозмістовий знак, що може мати словесне втілення. Наприклад, *Crucifix* – розп’яття – один з головних символів християнства. *From his spot he could look up at the carved wooden crucifix hanging above the altar. He caught the gaze of the crucified Christ* [23, с. 5].

Образ-символ – це складний семіотичний конструкт, який виникає внаслідок поєднання образів та символів. Образи-символи поділяються на ті, що закріплені у культурі та на індивідуально-авторські. Закріплені в культурі образи-символи є загальновідомими. Необхідною умовою для їх адекватного розуміння є обізнаність у культурно-світоглядних традиціях народу [2, с. 146]. Індивідуально-авторські образи-символи у культурі не закріплені. Вони набувають символізму безпосередньо в тексті. В образах-символах символ – це предмет, який виражається словом і має переносне значення. Таким чином, мовні та мовленнєві образи викликають певну асоціацію, яка щось символізує в переносному значенні. Коли говорять про образи-символи, то відзначають образну природу символу – символ “виростає” з образу, проте “образність” символу розуміється по-різному [2, с. 145]. Будь-який символ містить

у собі образ, але не зводиться до нього, оскільки символ позначає наявність якогось сенсу, нероздільно злитого з образом, але йому не тотожного [2, с. 146]. Отже, образам-символам притаманна комплексність у плані змісту. Образ-символ – складний багатозначний семіотичний конструкт, який виникає внаслідок поєднання символізму та вживання різноманітних образних засобів: метафор, порівнянь, персоніфікацій, алюзій тощо. Наприклад, образ-символ *пліснява* у Перетті символізує “*депресію*”, “*кінець життя*”, “*знедоленість*” [22, с. 113]. Слово *coat* – “плащ, мантія, пальто, будь-який верхній одяг” символізує захист, укриття, силу, гідність. “*You bring a coat?*” “*You’ll grow into it*” [22, с. 45] З давніх часів верхній одяг передавався від батька до сина як знак дорослішання і мужності. У романі Френка Перетті образ-символ *Dad’s old overcoat* – є символом спадкоємності. Тобто батько передає своє благословіння сину.

John looked a second time at his son and at the fit of Dad’s old overcoat. Now he changed his mind. He reached out and gave Carl a living tap on the side of the knee, then fingered the hem of the old overcoat. “Don’t worry about the coat, son. You’ll grow into it” [22, с. 45].

Pastor Thompson, young and fiery, had preached a sermon that caught John by the heat. And when the altar call came and Pastor Thompson said, “If this world is for you, if God is speaking to your heart, I want you to come forward, lay your all on the altar” [22, с. 1].

У наведеному уривку фіксуємо образ-символ *lay your all on the altar* – “*схилитися біля вівтаря*”. В американських протестантських церквах була традиція виходити наперед до сцени – такий собі вияв смирення, жертвовності та готовності позбутися своїх тягарів, щоб розпочати нове життя. *Altar* – жертовник або вівтар – місце, на якому приносилися жертви у часи Старого Заповіту. *Схилитися біля вівтаря* – метафора, що позначає навернення до Бога з готовністю змінити своє життя”. Отже, образ вівтаря у поєднанні з такими поняттями, як “смирення”, “жертвовність”, “нове життя”, сформували значення фразеологізму “покаятися у своїх гріхах та розпочати нове життя”. Цей образ-символ утворився завдяки символізму та метафорі.

Образи-символи дуже часто використовуються у творах сучасних американських письменників. Їх правильне тлумачення сприяє більш змістовній інтерпретації художнього тексту, тоді як нерозуміння символічної природи образів може призвести до перекручування авторського задуму. Образи-символи завжди розширюють змістову перспективу твору, дають змогу читачеві на основі авторських “підказок” і власних знань реконструювати ланцюг асоціацій, що зв’язує різні явища життя. Письменники використовують образи-символи для того, щоб підкреслити змістову глибину створюваних ними образів.

Отже, у лінгвістичній парадигмі ми розглядаємо словесні образи та словесні символи. Словесні образи – більш широке поняття, яке поділяється на мовні та мовленнєві образи. Мовні образи – це фразеологічні одиниці, закріплені у словниках, а мовленнєві – контекстуальні образні засоби, які реалізуються безпосередньо у тексті. Словесні символи – слова, які позначають предмети у їхньому прямому значенні. Унаслідок поєднання образів та символів виникає складний семіотичний конструкт, який має переносне значення і викликає певні образні асоціації – образ-символ. Для того, щоб правильно аналізувати сучасні художні твори, необхідно чітко розрізняти поняття, висвітлені у цій статті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аверинцев С. С. Заметки к будущей классификации типов символа / С. С. Аверинцев // Проблемы изучения культурного наследия. – М.: Наука, 1985. – с. 297 – 303.
2. Белехова Л. І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.04 / Лариса Іванівна Белехова. – К., 2002. – 476 с.
3. Белехова Л. І. Словесний поетичний образ в історико-типологічній перспективі: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі американської поезії) / Л. І. Белехова. – Херсон : Айлант, 2002. – 368 с.

4. Горчак Т. Ю. Словесний образ-символ в американській поезії ХХ століття: когнітивно-сеmiotичний аспект : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Тетяна Юрійвна Горчак. – К., 2009. – 214 с.
5. Кіс Т. Є. Еволюція художньої метафори: лінгвокультурний аспект : фтгореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Т. Є. Кіс // Чернівецьк. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – К., 2001. – 20 с.
6. Лосев А. Ф. Очерки античного символизма и мифологии / А. Ф. Лосев – М.: Наука, 1993. – С. 635.
7. Мокиенко В. М. Образы русской речи: историко-этимологические очерки фразеологии. / В. М. Мокиенко – СПб : Фолио-Пресс, 1999. – 461 с.
8. Мороховский А. Н. Стилистика английского языка : [учебник] / [А. Н. Мороховский, О. П. Воробьева, Н. И. Лихошерст, З. В. Тимошенко]. – К. : Вища шк., 1991. – 272 с.
9. Назарець В. М. Літературно-художній образ / [В. М. Назарець, О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв] // Теорія літератури / [за наук. ред. О. Галича]. – К. : Либідь. – 2001. – С. 96–176.
10. Никитин М. В. Лексическое значение слова (структура и комбинаторика) : [уч. пос.] / М. В. Никитин. – М. : Высшая школа, 1983. – 127 с.
11. Соломоник А. Позитивная семиотика (о знаках, знаковых системах и семиотической деятельности) / А. Соломоник. – Минск : МЕТ, 2004. – 191 с.
12. Тахо-Годи А. А. Греческая культура в мифах, символах и терминах / А. А. Тахо-Годи, А. Ф. Лосев; [сост. и общ. ред. А. А. Тахо-Годи]. – СПб. : Алетейя, 1999. – 717 с.
13. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1986. – 141 с.
14. Телия В. Н. Русская фразеология: Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / Вероника Николаевна Телия. – М. : Школа “Языки русской культуры”, 1996. – 288 с.
15. Фромм Э. Забытый язык / Э. Фромм // Душа человека. – М. : Республика, 1992. – 277 с.
16. Шелестюк Е. В. О лингвистическом исследовании символа / Е. В. Шелестюк // Вопросы языкознания. – 1997. – № 4. – с. 125–141.
17. Шелестюк Е. В. Символ versus троп: сравнительный анализ семантики / Е. В. Шелестюк // Филологические науки. – 2001. – № 6. – С. 50–58.
18. Шестак Л. А. Русская языковая личность: коды образной вербализации тезауруса : [монография] / Л. А. Шестак. – Волгоград : Перемена, 2003. – 312 с.
19. Юнг К. Г. Человек и его символы / Карл Густав Юнг; [пер. с англ.]. – СПб. : Б.С.К., 1996. – 454 с.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

20. Философский словарь [Электронный ресурс] / [сост. и гл. ред. Дидье Жюлиа]. – М. : Междунар. отношения, 2000. – 544 с. – Режим доступа : <http://terme.ru/dictionary/878/word/obraz>
21. Философская энциклопедия [Электронный ресурс] / [сост. и гл. ред. В. Кемеров]. – Панпринт, 1998. – Режим доступа : <http://terme.ru/dictionary/183/word/simvol>

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

22. Peretti F.E. Prophet / Frank E. Peretti. – Wheaton, Illinois : Crossway Books, a division of Good News Publishers, 1992. – 416 p.
23. Peretti F. The Visitation / Frank Peretti. – Nashville, Tennessee : WestBow Press, a division of Thomas Nelson, Inc., 2003. – 600 p.
24. Святе Письмо [Електронний ресурс] / [пер. І. Огієнка]. – Режим доступу : <http://allbible.info/bible/ogienko/mr/12/>

Дата надходження до редакції 01.12.2015